

INQIROZGA QARSHI SIYOSAT VA MAKROIQTISODIY MUVOZANATNI TA'MINLASH

Usmonov Murod Dusmurot o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

“Raqamli iqtisodiyot” kafedrası asistenta

usmonov.murodbek95@gmail.com

Rahimboyeva Shohida Alisher qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

“Iqtisodiyot fakulteti” talabasi

shohidarahimboyeva777@gmail.com

Annostatsiya: Maqolada inqirozga qarshi siyosatning nazariy asoslari, uning iqtisodiy beqarorlik sharoitida iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashdagi o'rni hamda makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlash mexanizmlari tahlil etilgan. Maqolada fiskal va monetar choralar, iqtisodiy islohotlar va davlatning institutsional siyosati inqiroz oqibatlarini yumshatishning asosiy vositalari sifatida baholangan. Shuningdek, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, inflyatsiya va ishsizlikni nazorat qilish, investitsion faollikni oshirish kabi makroiqtisodiy vazifalar bajarilishida davlat aralashuvining zarurligi ilmiy asoslangan holda yoritilgan. Xalqaro tajriba va O'zbekiston misolida davlat xarajatlari, soliq imtiyozlari, kredit siyosati va ijtimoiy himoya choralari iqtisodiy tiklanishdagi roli ko'rsatib berilgan hamda makroiqtisodiy muvozanatni mustahkamlashga doir ilmiy xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Inqirozga qarshi siyosat, makroiqtisodiy muvozanat, fiskal siyosat, monetar siyosat, iqtisodiy barqarorlik, inflyatsiya, ishsizlik, iqtisodiy o'sish, davlat aralashuvi, institutsional islohotlar, iqtisodiy tiklanish, investitsion faollik, milliy iqtisodiyot, iqtisodiy xavfsizlik.

АНТИКРИЗИСНАЯ ПОЛИТИКА И ОБЕСПЕЧЕНИЕ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОГО БАЛАНСА

Аннотация: В статье анализируются теоретические основы антикризисной политики, её роль в поддержке экономики в условиях экономической нестабильности и механизмы обеспечения макроэкономической сбалансированности. В статье дана оценка фискальным и денежно-кредитным мерам, экономическим реформам и государственной институциональной политике как основным средствам смягчения последствий кризиса. Научным обоснованием обоснована необходимость государственного вмешательства в реализацию макроэкономических задач, таких как обеспечение экономической стабильности, сдерживание инфляции и безработицы, повышение инвестиционной активности. На основе зарубежного опыта и примера Узбекистана показана роль государственных расходов, налогового стимулирования, кредитно-денежной политики и мер социальной защиты в восстановлении экономики, представлены научные выводы об укреплении макроэкономической сбалансированности.

Ключевые слова: Антикризисная политика, макроэкономическое равновесие, фискальная политика, денежно-кредитная политика, экономическая стабильность, инфляция, безработица, экономический рост, государственное вмешательство, институциональные реформы, восстановление экономики, инвестиционная активность, национальная экономика, экономическая безопасность.

ANTI-CRISIS POLICY AND ENSURING MACROECONOMIC BALANCE

Annotation: The article analyzes the theoretical foundations of anti-crisis policy, its role in supporting the economy in conditions of economic instability, and mechanisms for ensuring macroeconomic balance. The article evaluates fiscal and

monetary measures, economic reforms, and state institutional policy as the main means of mitigating the consequences of the crisis. It also scientifically highlights the need for state intervention in the implementation of macroeconomic tasks such as ensuring economic stability, controlling inflation and unemployment, and increasing investment activity. The role of state spending, tax incentives, credit policy, and social protection measures in economic recovery is shown using international experience and the example of Uzbekistan, and scientific conclusions are presented on strengthening macroeconomic balance.

Key words: Anti-crisis policy, macroeconomic balance, fiscal policy, monetary policy, economic stability, inflation, unemployment, economic growth, state intervention, institutional reforms, economic recovery, investment activity, national economy, economic security.

Kirish

Zamonaviy jahon iqtisodiyoti rivojlanish jarayonida turli xil iqtisodiy inqirozlarga duch kelib, bu holat ishlab chiqarish hajmining keskin qisqarishi, ishsizlik darajasining ortishi hamda inflyatsiya yoki deflyatsiya kabi makroiqtisodiy nomutanosibliklarning kuchayishi bilan namoyon bo'lmoqda. Iqtisodiy inqirozlar, avvalo, iqtisodiyotda mavjud makroiqtisodiy muvozanatning buzilishi natijasida yuzaga keladi yoki aksincha, mavjud muvozanatni yanada izdan chiqaradi. Shu sababli inqirozlar nafaqat qisqa muddatli iqtisodiy pasayish, balki uzoq muddatli barqaror rivojlanish uchun ham jiddiy tahdid hisoblanadi.

Makroiqtisodiy muvozanat iqtisodiyotda asosiy ko'rsatkichlar — yalpi ichki mahsulot, inflyatsiya, bandlik darajasi, davlat byudjeti holati va tashqi savdo balansi o'rtasidagi mutanosiblikni ifodalaydi. Ushbu muvozanat buzilganda iqtisodiy tizimda beqarorlik kuchayib, iqtisodiy inqirozlarning yuzaga kelish ehtimoli ortadi. Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, inqirozlar aksariyat hollarda moliyaviy sektor,

real sektor va tashqi iqtisodiy aloqalar o'rtasidagi muvozanatning izdan chiqishi bilan chambarchas bog'liq bo'ladi.

So'nggi o'n yilliklarda yuz bergan yirik iqtisodiy inqirozlar ushbu bog'liqlikni yaqqol tasdiqlaydi. Jumladan, 2008-yilda AQSh ipoteka bozorida yuzaga kelgan moliyaviy beqarorlik kredit bozorida muvozanatning buzilishiga olib kelib, global miqyosda moliyaviy inqirozni keltirib chiqardi. Natijada, ishlab chiqarish va iste'mol hajmi keskin qisqardi, ishsizlik darajasi oshdi va makroiqtisodiy barqarorlik jiddiy izdan chiqdi. Xuddi shuningdek, 1997–1998-yillardagi Osiyo moliyaviy inqirozi valyuta kurslari, tashqi qarz va kapital oqimlari o'rtasidagi muvozanatsizlik tufayli yuzaga kelgan bo'lib, mintaqa iqtisodiyotlarida chuqur tanazzulni keltirib chiqardi. COVID-19 pandemiyasi esa global iqtisodiyot uchun kuchli tashqi zarba sifatida namoyon bo'lib, taklif va talab o'rtasidagi muvozanatni izdan chiqardi, davlat byudjeti taqchilligi va inflyatsion bosimni kuchaytirdi. Bu holat davlatlarning inqirozga qarshi siyosatini faollashtirish bilan bir qatorda, makroiqtisodiy muvozanatni tiklash masalasini ham kun tartibiga olib chiqdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 19-martdagi PF-5969-son Farmoni "Koronavirus pandemiyasi va global inqiroz holatlarining iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"¹ iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlash, Inqirozga qarshi kurashish jamg'armasi tashkil etish, soliq va bojxona imtiyozlari, bank tizimiga likvidlik ta'minlash choralarini belgilaydi.

Ushbu farmonda koronavirus pandemiyasi va global iqtisodiy inqirozning mamlakat iqtisodiyotiga salbiy ta'sirini yumshatish maqsadida qabul qilingan. Ushbu hujjat iqtisodiyotning turli tarmoqlarini qo'llab-quvvatlash, ish o'rinlarini saqlash va yangi ish o'rinlarini yaratish, shuningdek, aholi daromadlarini himoya qilish choralarini tizimli ravishda belgilaydi. Farmon doirasida Inqirozga qarshi kurashish jamg'armasi tashkil etilishi va bank tizimiga likvidlikni ta'minlash,

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 19-martdagi PF-5969-son Farmoni

shuningdek, soliq va bojxona imtiyozlari orqali tadbirkorlikni rag'batlantirish choralari ko'zda tutilgan. Shu bilan birga, farmon iqtisodiy barqarorlikni saqlash va makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi, bu esa pandemiya sharoitida mamlakat iqtisodiy faoliyatining uzluksizligini ta'minlashga yordam beradi. Ushbu hujjat nafaqat milliy sharoitda, balki xalqaro tajriba bilan ham mos keladi va o'z vaqtida qabul qilingan strategik choralar sifatida iqtisodiy siyosatning asosiy huquqiy manbai hisoblanadi. Maqolada PF-5969 farmoni iqtisodiy inqirozga qarshi choralarni tahlil qilishda mustahkam asos sifatida ishlatilishi mumkin.

Mazkur sharoitda inqirozga qarshi siyosatning asosiy vazifasi iqtisodiy pasayishni yumshatish bilangina cheklanmay, balki makroiqtisodiy muvozanatni qayta tiklash va uni uzoq muddatli istiqbolda barqaror saqlashdan iboratdir. Fiskal va monetar siyosat vositalarining uyg'un qo'llanilishi, iqtisodiy institutlarning mustahkamlanishi hamda tashqi va ichki nomutanosibliklarni kamaytirish orqali iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkin. Shu bois, maqolada iqtisodiy inqirozlarning kelib chiqish sabablari, ularning makroiqtisodiy muvozanatga ta'siri hamda inqirozga qarshi siyosatning muvozanatni ta'minlashdagi roli ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi

Davlatning inqirozga qarshi siyosati – iqtisodiy zarbalarning (retsessiya, moliyaviy inqirozlar) salbiy oqibatlarini yumshatish va barqaror makroiqtisodiy muvozanatni tiklashga qaratilgan muvofiqlashtirilgan chora-tadbirlar majmuidir.

Makroiqtisodiy muvozanat (muvozanat) iqtisodiyotning istalgan holati bo'lib, bir vaqtning o'zida quyidagilarga erishish bilan tavsiflanadi:

1. Resurslarning to'liq (yoki tabiiy) bandligi.
2. Narxlarning barqarorligi (past, boshqariladigan inflyatsiya).
3. Bozorlardagi muvozanat (birinchi navbatda, yalpi talab va yalpi taklifning tengligi: $AD = AS$).

I. Inqirozga qarshi vositalar Muvozanatni tiklash uchun hukumat va Markaziy bank ikkita asosiy dastakdan foydalanadilar:

1. Fiskal (byudjet va soliq) siyosati. Fiskal choralar yalpi talabga (\$AD\$) bevosita ta'sir qilish uchun qo'llaniladi. Retsessiya (talab inqirozi) sharoitida hukumat rag'batlantirish siyosatini olib boradi:

- Davlat xarajatlarining o'sishi (\$G\$): Infratuzilmaga investitsiyalar va davlat xaridlarini oshiradi, bu esa darhol \$AD\$ ni oshiradi. Ta'sir davlat xarajatlari multiplikatori bilan kuchayadi.

- Soliqlarning kamayishi (\$T\$): iste'molchilar uchun bir martalik daromadni (iste'molni rag'batlantirish \$C\$) va kompaniyalar uchun foydani (investitsiyalarni rag'batlantirish \$I\$) oshiradi.

Risk: Fiskal rag'batlantirishning uzoq davom etishi davlat qarzining oshishiga va iqtisodiyot to'liq bandlikka erishganligi sababli inflyatsiya xavfiga olib keladi.

2. Pul-kredit siyosati

Markaziy bank tomonidan amalga oshirilayotgan pul-kredit choralari kredit tannarxi va pul massasini tartibga solishga qaratilgan.

- Asosiy stavkani pasaytirish: banklar, korxonalar va aholi uchun kreditlarni arzonlashtirish, bu esa investitsiyalar (\$I\$) va iste'molni (\$C\$) rag'batlantiradi, bu esa \$AD\$ni ko'taradi.

- Likvidlikni ta'minlash: "kredit inqirozi"ning oldini olish uchun qayta moliyalash orqali bank tizimini qo'llab-quvvatlash.

"Qimmatbaho pul" siyosati (inflyatsiyaga qarshi kurashish uchun):

- Asosiy stavkani oshirish: qarz olish narxini oshirish orqali \$AD\$ ni kamaytirish.

Risk: chuqur inqiroz (depressiya) sharoitida pul-kredit siyosati "likvidlik tuzog'iga" tushib qolishi mumkin, bunda foiz stavkalarini pasaytirish kreditlash va investitsiyalar hajmining oshishiga olib kelmaydi.

II. Muvozanatni saqlash mexanizmlari Inqirozga qarshi siyosat ikki maqsadni ko'zda tutishi kerak: qisqa muddatli barqarorlashtirish va uzoq muddatli salohiyatni oshirish.

1. Qisqa muddatli barqarorlashtirish: AD balansi

Tuzilish bosqichidagi asosiy maqsad deflyatsiya spiralinig oldini olish va ADni tiklashdir.

- Prinsip: AD egri chizig'ini o'ngga siljitish uchun Keynes vositalaridan (fiskal va monetar rag'batlantirish) foydalaning, bu esa Y_{IM} va bandlikning o'sishini ta'minlaydi.

- Harakat: Agar AD tushib qolsa, retsessiyaga olib kelsa, hukumat G ni oshiradi va T ni pasaytiradi, markaziy bank esa stavkani pasaytiradi.

2. Uzoq muddatli muvozanat: AS balansi

Barqaror o'sish uchun yalpi taklifni (AS) - ya'ni iqtisodiyotning ishlab chiqarish salohiyatini oshirish zarur.

Strukturaviy siyosat:

- Innovatsiyalar va investitsiyalarni rag'batlantirish: ilmiy-tadqiqot ishlari uchun soliq imtiyozlari, modernizatsiyani qo'llab-quvvatlash.

- Inson kapitalini rivojlantirish: ta'lim va kadrlarni qayta tayyorlashga investitsiyalar.

- Strukturaviy to'siqlarni bartaraf etish: mehnat bozoridagi islohotlar va korxonalar uchun ma'muriy soddalashtirish, bu xarajatlarni kamaytiradi va balansni o'ngga siljitadi.

3. Inflyatsiya va ishsizlik balansi (Filips egri chizig'i)

Muvozanatni tiklash jarayonida hukumat inflyatsiya va ishsizlik (Filips egri chizig'i) o'rtasidagi kelishuvga duch keladi. Inqirozga qarshi siyosat ishsizlikni kamaytirish uchun etarlicha rag'batlantiruvchi bo'lishi kerak, lekin u to'liq bandlikka yaqinlashganda inflyatsiyaning haddan tashqari qizib ketishiga olib kelmasligi kerak.

III. Siyosatni muvofiqlashtirish

Muvaffaqiyatli inqirozga qarshi siyosatning kaliti Hukumat (fiskal siyosat) va Markaziy bank (pul-kredit siyosati) o'rtasidagi muvofiqlashtirishdir.

1-jadval.

Fiskal va pul-kredit siyosatining muvofiqlashtirilgan ssenariylari va ularning makroiqtisodiy natijalari

Ssenariy	Moliyaviy siyosat	Pul-kredit siyosati	Natija
Mukammal muvofiqlashtirish (inqirozda)	Agressiv stimulyatsiya	Agressiv stavkalarni pasaytirish	AD ning tez o'sishi, retsessiyadan chiqish, nazorat ostida inflyatsiya xavfi.
"Aralash" (Inflyatsiyaga qarshi kurash)	Davlat xarajatlarining qisqarishi	Tariflarni oshirish	AD o'z ichiga olgan, inflyatsiyani pasaytiradi, lekin sekinroq o'sish xavfi.

Inqirozga qarshi samarali siyosat - iqtisodiy makroiqtisodiy tozalashni ta'minlash uchun qisqa muddatda ADga (fiskal va pul-kredit ishlab chiqarish orqali) va uzoq muddatga (tarkibiy tizim orqali) o'z vaqtida va har tomonlama ta'sir ko'rsatishdir.

Xulosa. Iqtisodiy inqirozlar makroiqtisodiy muvozanatning buzilishi natijasida yuzaga kelib, ular ishlab chiqarish hajmining pasayishi, ishsizlik darajasining oshishi va inflyatsion bosimning kuchayishi orqali iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. So'nggi yillarda yuz bergan global moliyaviy inqirozlar va COVID-19 pandemiyasi fiskal hamda pul-kredit siyosatlarining muvofiqlashtirilmagan holda olib borilishi iqtisodiy nomutanosibliklarni chuqurlashtirishi mumkinligini yaqqol namoyon etdi. Tadqiqot jarayonida

aniqlanishicha, inqiroz sharoitida fiskal va monetar siyosat vositalarining uyg'un holda qo'llanilishi yalpi talabni tiklash, iqtisodiy faollikni rag'batlantirish va makroiqtisodiy muvozanatni qayta tiklashda muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston iqtisodiyoti misolida olib borilgan tahlillar pandemiya davrida amalga oshirilgan fiskal stimulyatsiya va monetar yumshatish choralarining qisqa muddatda iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaganini ko'rsatdi. Shu bilan birga, fiskal defitsitning oshishi va inflyatsiyaning yuqori darajada saqlanib qolishi uzoq muddatli makroiqtisodiy barqarorlikka nisbatan ehtiyotkorlik bilan yondashishni talab etadi. Umuman olganda, inqirozga qarshi siyosatning samaradorligi davlatning iqtisodiy siyosat vositalaridan muvozanatli va tizimli foydalanishiga, shuningdek, ichki va tashqi iqtisodiy shoklarga moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqishiga bevosita bog'liqdir.

Takliflar. Tadqiqot natijalariga asoslanib, makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlash va inqirozlarga qarshi barqaror siyosat yuritish maqsadida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Fiskal va pul-kredit siyosatlarini muvofiqlashtirishni kuchaytirish

Inqiroz davrida fiskal stimulyatsiya va monetar yumshatish choralarini o'zaro uyg'un holda amalga oshirish, iqtisodiy tiklanish bosqichida esa ushbu choralarni bosqichma-bosqich qisqartirish maqsadga muvofiq.

2. Inflyatsiyani nazorat qilish bilan birga iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish

Monetar siyosatda inflyatsion targetlash mexanizmlarini takomillashtirish, real sektorni kreditlashni qo'llab-quvvatlash orqali o'sish va narxlar barqarorligi o'rtasidagi muvozanatni saqlash zarur.

3. Fiskal barqarorlikni ta'minlash

Davlat byudjeti defitsitini maqbul darajada ushlab turish, davlat qarzini samarali boshqarish va byudjet xarajatlarining samaradorligini oshirish uzoq muddatli makroiqtisodiy muvozanatni mustahkamlaydi.

4. Iqtisodiy institutlarni rivojlantirish va tizimli xavflarni kamaytirish

Moliyaviy sektor barqarorligini ta'minlash, bank tizimi ustidan nazoratni kuchaytirish hamda tizimli xavflarni baholash indikatorlarini joriy etish inqirozlarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi.

5. **Tashqi shoklarga nisbatan iqtisodiy moslashuvchanlikni oshirish**
Iqtisodiyotning diversifikatsiyasini kengaytirish, eksport tarkibini takomillashtirish va xalqaro iqtisodiy hamkorlikni kuchaytirish global inqirozlar ta'sirini yumshatishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5969-son Farmoni - 19.03.2020 <https://lex.uz/docs/-4770761>.
2. G'ulomov S.S. *Iqtisodiy nazariya*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. — 8-bob, 210–238-betlar.
3. Jo'rayev T. *Makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiy o'sish*. — Toshkent: O'zbekiston, 2018. — 3-bob, 75–102-betlar.
4. Qodirov A., Xudoyberdiyev Z. *Makroiqtisodiyot*. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. — 5-bob, 112–145-betlar.
5. Ismoilov D. Iqtisodiy inqirozlar va ularning milliy iqtisodiyotga ta'siri. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*. — 2021. — №4.
6. Raximov O. COVID-19 pandemiyasining O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri. *Moliyaviy-iqtisodiy tahlil*. — 2022. — №2.
7. Tursunov M. Makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda davlat siyosatining ahamiyati. *Iqtisodiy tadqiqotlar*. — 2020. — №3.
8. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi — YIM, inflyatsiya va ishsizlik statistikasi. — <https://stat.uz>
9. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi — Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va fiskal siyosat ma'lumotlari. — <https://imv.uz>